

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון ז תשע"ב
חספר 376

הללי נפשי את ה' (תהלים קמו)

רובו של פרק קמח אינו עוסק באנושות (ישראל והעמים האמורים בסוף הפרק הקודם), אלא ביקום כולו. השמים ושמי השמים מלאכי ה' וצבאו ממעל, הארץ ותהומותיה מתחת, וביניהם הארץ וכל אשר עליה נקראים להלל את ה' (פסוקים א-י). בפסוקי הפרק האחרונים נקראת האנושות "מלכי ארץ וכל לאומים" וגוי להלל את ה'. הסיבה לקריאה: "כי נשגב שמו לבדו, הודו על ארץ ושמים. וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרבו הללו יה".

בתחילת הפרק הבא מתוארת שמחת עם ישראל במלכס הבורח בהם (פסוקים א-ה). בהמשכו עוסק הפרק במלחמה עולמית שבה תיעשה נקמה בגויים שיעמדו למשפט.

נוכח הגעש והסער שבפרק קמט בולטת השלווה שבפרק האחרון, פרק קנ. בכל הפסוקים בפרק זה יש קריאה להלל את ה'. פסוק א: "הללויה הללו אל בקדשו". ארבעת הפסוקים שאחריו פותחים כולם במילה 'הללויה'. עד הפסוק האחרון איננו יודעים אל מי מופנית הקריאה 'הללויה'. הפסוק האחרון מגלה כי לא ישראל בלבד, לא האנושות ולא היקום המסוים בפרטיו אלא "כל הנשמה תהלל יה הללויה". פירש המלבי"ם: "כל הנשמה, אולם בכל אופן תתפשט תהלת ה' ממרום קדשו עד כללות כל הברואים, עד שכל הנשמה תהלל יה". עמוס חכם, בפירוש דעת מקרא, כתב: "כל אשר נשמה באפו חייב להלל יה. 'הנשמה' שם קיבוץ, ופירושו 'בעלי הנשמה'. פרק זה הוא היחיד בקבוצה שעם ישראל אינו נזכר ואינו נרמז בו. המבע "כל הנשמה תהלל יה" מבטא אחדות ושלמות מופלאים של כל הבריאה העתידה להלל את ה'.

חזון אחרית הימים שאותו אנו מזכירים בכל יום בתפילה מולך אותנו מהיחיד אל ירושלים ועם ישראל; אל היקום, אל מלחמת גוג ומגוג ואל השלמות שבה יהיה ה' למלך על כל הארץ, הוא אחד ושמו אחד.¹

ד"ר יצחק ספיר

**מרצה בהתמחויות לתנ"ך,
ללימודי ארץ ישראל ולתושב"ע**

הפרקים החותמים את ספר תהלים הם "לבם" של פסוקי דזמרה שבתפילה. אני מבקש להציע שפרקים קמו-קנ מציינים תהליך שהוא ציור של חזון אחרית הימים, ציור שונה מאלה שבספרים אחרים במקרא כגון בישעיהו ובמיכה, ומזה שביחזקאל, אך דומה להם מאוד בעקרונותיו.

את חזון אחרית הימים שבפרקינו ראוי להגדיר בכותרת "מהללי נפשי את ה' עד כל הנשמה תהלל יה".

הפרק נפתח באדם היחיד המבקש להלל את ה':

(א) "הללו יה הללי נפשי את ה'".

(ב) "אהללה ה' בחיי אזמרה לאלהי בעודי".

בפסוק ג פונה המשורר אל רבים: "אל תבטחו בנדיבים". מי הם הרבים שאליהם הוא פונה? זהותם מתבררת בפסוק ה: "אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלהיו". מכאן, הפנייה שלא לבטוח בנדיבים היא אל יעקב (עם ישראל). ברור כי מי ששברו על ה' (שברו=תקוותו. תהלים קיט, קטז: "סמכני כאמרתך ואחיה ואל תבישני משבריי"; שם קמה, טו: "עיני כל אליך ישברו", ועוד) אינו צריך ואין ראוי שיבטח בנדיבים, לפי שהנדיבים עתידים למות וממילא הביטחון בהם מוגבל מאד. ואילו ה' הוא נצחי ובלתי מוגבל. לכן, "אשרי שאל יעקב בעזרו" ביטוי לכוחו הבלתי מוגבל של ה' הוא היותו בורא היקום כולו, יקום העתיד כולו לקרוא בשמו. הפרק מסתיים בקריאה של משאלה, תקווה ואמונה: "ימלך ה' לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללו יה" (פסוק י). 'ציון' אפשר לפרש בהוראה של מקום ואפשר בהוראה של אנשי ציון. פרק קמו פותח, אם כן, ביחיד ועובר אל הרבים – עם ישראל.

פרק קמו נפתח בקריאת המשורר לרבים להלל את ה': "הללו יה כי טוב זמרה אלקינו כי נעים נאוה תהלה" – אלקינו בלשון רבים. כך גם בפסוק ז: "ענו לה' בתודה זמרו לאלוקינו בכנור". כשם שלא נאמר בפרק הקודם על מי ימלוך ה', לא נאמר בפרק זה אל מי מיועדת הקריאה להלל, לענות ולזמר לה'. רמז ברור יש בפסוק ב: "בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס". אף מהקשר לפרק הקודם שבו ה' הוא 'אל יעקב' עולה כי הכינוי החבור 'אלוקינו' מתייחס אל עם ישראל. אמירה מפורשת המבדילה בין ישראל לעמים מופיעה בפסוקים יט-כ, אמירה המלמדת כי בעם ישראל, ורק בו, מדובר בפרק. הפרק מסתיים: "מגיד דברו דבריו לעקב חקיו ומשפטיו לישראל: לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום הללו יה". מכאן אני למד כי ה' עתיד למלוך על עמו בציון, שעם ה' ועירו נקראים להללו. "שבחי ירושלים את ה' הללי אלוהיך ציון", "ענו לה' בתודה זמרו לאלוהינו בכנור".

¹ המעבר מהיחיד אל העם והקריאה ליקום כולו להלל את ה' ייחודיים לפרקנו. נראה כי המלחמה בגויים והנקמה בהם הם כמלחמת גוג ומגוג (יחזקאל לח-לט) וכמלחמה המתוארת בזכריה יד. בפרקנו, עם ישראל הקורא בשם ה' ומהללו הוא הנושא את החזון עד הפצתו וקבלתו בעולם. כך במיכה ד, ה: "כי כל העמים ילכו איש בשם אלוהיו ואנחנו נלך בשם ה' אלוהינו לעולם ועד". בפסוק, הוראת הפעלים 'לכו' ו 'נלך' אינה עתיד. הוראת הפסוק היא כי כל העמים הולכים תמיד בשם אלוהיהם ואנחנו (יחידים בינתיים) ההולכים בשם ה'. הוראה זו של פעלי imperfect' כגון "יככה יעשה איוב כל הימים" (איוב א, ה).

ההמתנה רק תסייע לו להגביר את אותו רצון. ההמתנה אם כן איננה מציאות פסיבית אלא אקטיבית. בזמן ההמתנה אדם נדרש להכין את עצמו ככל האפשר לקראת קבלת חפצו. בזמן ההמתנה אדם מתבקש לעבור עם עצמו תהליך של עבודה, עמל, שינוי וביורור עצמי, על מנת שיהיה ראוי לזכות במבוקשו.

עיקרון זה נכון הן ברמה הפרטית הן ברמה הכללית. רווקה הממתנה למצוא את בן זוגה, אישה הממתנה לפרי בטנה, חקלאי הממתין לראות את פרי עמלו, אומן הממתין לראות את יצירתו המוגמרת, עובד ה' הממתין לחוש שינוי בתוכו – כולם נדרשים לנצל את ההמתנה כדי לאסוף כוחות מחודשים ולבנות בתוכם קומות חדשות, המכניסים אותם לקראת הגעתם אל יעדם.

ברמה הלאומית, הציפייה לגאולה מחייבת המתנה שלעתים רצופה מכאובים, ספקות ובלבולים בדרך, אך מנגד יוצרת כלי גדול יותר לקבלת השפע האלוהי. אם כן, ההמתנה לכל מציאות באשר היא מוכרחת להיות אקטיבית. רק בצורה הזו ניתן להשיג את המבוקש באופן השלם יותר.

אם נחזור לשאלה שבה פתחנו: מהיכן יעקב אבינו שואב את הכוחות להמתין זמן רב כל כך לרחל? ניתן לומר כי כוחותיו נובעים מעמלו בזמן ההמתנה, ממסירות נפשו במשך זמן עבודתו אצל לבן, כפי שהעיד יעקב על עצמו: "הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה ותדד שנותי מעיניי". יעקב אבינו יודע שרק אם הוא ייתן את כל כולו בזמן ההמתנה; רק אם הוא יעבוד בכל כוחו את לבן; רק אם הוא ינצל את זמן ההמתנה בעשייה מתמדת, יוכל הוא לאזור כוחות במשך זמן ההמתנה כדי להגיע שלם יותר לנישואיו עם רחל. מעשי אבות סימן לבנים.²

שרון בטיש

סטודנטית בהתמחות לתנ"ך ובמסלול לחינוך מי

בפרשתנו, אנו פוגשים את ראשית התהוותו של עם ישראל. אך אם נתבונן בפסוק אחד, הנראה לכאורה שולי, נברר לעצמנו יסוד חשוב בעבודתנו כיחידים וכאומה: "ויעבד יעקב ברחל, שבע שנים. ויהיו בעיניו כימים אחדים, באהבתו אתה" (בראשית כט, כ). מהיכן יעקב אבינו שואב את הכוח לעבוד מספר כה רב של שנים אשר הקץ לא נראה באופק? והנה כאשר סופה של תקופה מפרכת מתקרבת, לבן משיב את יעקב ריקם וברשעותו נותן לו תקופה ממושכת נוספת של עבודה כדי לזכות ברחל. מה מחזיק את יעקב? כיצד תקופה ארוכה, מייגעת ומייאשת זו נראית בעיניו כימים אחדים? חז"ל (יומא לח, ע"ב; לט, ע"א) מלמדים אותנו יסוד מעניין בעבודת ה':

אמר ריש לקיש: [...] הבא לטמא פותחין לו, הבא לטהר – מסייעין אותו. תנא דבי רבי ישמעאל: "משל לאדם שהיה מוכר נפט ואפרסמון; בא למדוד נפט, אומר לו: 'מדוד אתה לעצמך'; בא למדוד אפרסמון – אומר לו 'המתן לי עד שאמדוד עמך כדי שנתבסס אני ואתה'".

הבא להיטמא משיג את חפצו בקלות, אך הבא להיטהר צריך להמתין. בהתבוננות ראשונית בדברי הגמרא ניתן היה להבין שהבא להיטהר מסייעין לו, אך הגמרא מדגישה שאומרים לו: המתן. מה משמעות ההמתנה? מדוע היא נצרכת? מדוע אדם שבא להשיג קניין זול וגס, כגון נפט, מקבל את מבוקשו מיד, ואילו אדם הרוצה להשיג קניין יקר ומשמעותי, כגון שמן אפרסמון, נדרש לחכות?

ההמתנה אם כן מבררת לאדם את מה הוא מחפש, ומהווה עבורו ניסיון עד כמה מבוקשו יקר לו. ההמתנה בוחנת עד כמה הוא מוכן לשנות מטבעו, הדורש למלא את מאווייו מהר ככל האפשר ועוזרת לו להתאזר בסבלנות בזכות הידיעה שמבוקשו ממתין לו עד שיהיה מוכן. אם רצונו חזק ואמתי,

מחנכים באמונה

נאות קדומים

"אם את עצם צלצול דברי הנביאים לא נוכל לשמוע עוד, אבל לראות נוכל מאשר ראו הם ולהריח את עשן ה' וירוחו [...] הבה אפוא ונסדר גן צמחי ספרותנו העתיקה, ונלמד לכתוב בו ולקרוא שם מספר הספרים ושיר השירים באותיות ובצבעים אשר בהם כתוב ספר הספרים ומקור כל השירים" – כך ניסחו את חזונום ד"ר חיים וחנה הראובני בשנת 1925. לגן שתכננו קראו 'גן הנביאים וחכמי התלמוד'.

בנם, נגה הראובני, הגשים את חלומם, ואחרי שחרורו מהצבא הצליח במאמציו לשכנע את מדינת ישראל להקצות חלקת קרקע לצורך שמורה ייחודית של טבע הארץ במקורות ישראל. בשנת 1964 הוקצתה קרקע באזור גבעות מודיעין לצורך הקמת השמורה. על פני 2500 דונם נשתלו צמחי ארץ ישראל העתיקה, נחפרו ושוחזרו מתקנים חקלאיים קדומים. בשנת 1984 נפתחה שמורת הטבע לקהל הרחב. כרמי הגפן והזית, בריכות המים, בעלי החיים והנופים המרהיבים הופכים את הביקור בשמורה לחוויה תנ"כית.

בשנת 1994 זכו נגה הראובני וצוותו בפרס ישראל. השופטים קראו לשמורה "תופעה ייחודית, הממלאת ייעוד לאומי ממדרגה ראשונה [...] היא מקרבת את בני הארץ ואת בני התפוצות אל הארץ ואל צמחיה, תוך גישור בין ימי המקרא והמשנה לימינו אלה". על נגה כתבו כי "בעקשנותו הבלתי נלאית, במשך עשרות שנים, הצליח נגה להביא רעיון רב ערך לכלל הגשמה הוא השכיל לגייס את תעצומות הנפש ואת המשאבים הדרושים כדי להקים מפעל לימודי המטביע את רישומו על פני חיינו ומחנך ציבור גדול, בעיקר בני נוער, לאהבת הארץ ולהבנת מרכזיותה בחיי העם היהודי".

"נאות קדומים" נחשבת גם כיום לשמורת טבע ייחודית, המושכת אליה מדי שנה תיירים מהארץ ומהעולם. במקום מתקיימות סדנאות פעילות, סיורים לבתי ספר, אירועים משפחתיים, ימי גיבוש וחוויה, סיורי גמלאים והשתלמויות למורים. נאות קדומים מעניקה לבאים בשעריה חוויה בניחוח ארץ-ישראלי.

למידע נוסף:

- הראובני, נגה, **טבע ונוף במורשת ישראל**, לוד: נאות קדומים, 1980
- הראובני, נגה, **שיח ועץ במורשת ישראל**, קרית אונו: נאות קדומים, 1984
- הראובני, נגה, **מדבר ורועה במורשת ישראל**, לוד: נאות קדומים, תשנ"א 1991
- **אתר נאות קדומים** <http://www.n-k.org.il/?CategoryID=306>

² ראו גם <http://tinyurl.com/orot-parshah>

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך

מאורות

עיונים בספר תהילים ובפרשת השבוע

